

MARKAZIY BANK PUL-KREDIT SIYOSATINING MILLIY IQTISODIYOT BARQARORLIGIGA TA'SIRI

Itolmasov Berdiraxmat Murotsho o'g'li

Mutaxassislik:– "Iqtisodiyotni monetar tartibga solish"

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Markaziy bankning pul-kredit siyosati milliy iqtisodiyot barqarorligiga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Pul massasini tartibga solish, inflyatsiyani nazorat qilish, milliy valyuta barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda monetar siyosatning o'rni yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston tajribasi misolida Markaziy bankning mustaqil siyosati iqtisodiy xavfsizlik va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati ko'rsatib beriladi.*

Kalit so'zlar: *pul-kredit siyosati, inflyatsiya, milliy iqtisodiyot, monetar vositalar, Markaziy bank, iqtisodiy barqarorlik.*

Аннотация: *В данной статье анализируется влияние денежно-кредитной политики Центрального банка на стабильность национальной экономики. Освещается роль монетарной политики в регулировании денежной массы, контроле инфляции, обеспечении стабильности национальной валюты и стимулировании экономического роста. На примере Узбекистана показано значение независимой политики Центрального банка в обеспечении экономической безопасности и финансовой стабильности.*

Ключевые слова: *денежно-кредитная политика, инфляция, национальная экономика, монетарные инструменты, Центральный банк, экономическая стабильность.*

Abstract: *This article analyzes the impact of the Central Bank's monetary policy on the stability of the national economy. The role of monetary policy in regulating the money supply, controlling inflation, ensuring the stability of the national currency, and stimulating economic growth is highlighted. Using Uzbekistan's experience, the article demonstrates the importance of the Central Bank's independent policy in ensuring economic security and financial stability.*

Keywords: *monetary policy, inflation, national economy, monetary instruments, Central Bank, economic stability.*

Kirish

Milliy iqtisodiyotning barqarorligi davlatning moliyaviy va iqtisodiy siyosatining samaradorligi bilan bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, markaziy bankning pul-kredit siyosati iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Pul-kredit siyosati moliyaviy vositalar orqali inflyatsiya darajasini nazorat qilish, kreditlash hajmini tartibga solish, milliy valyutaning barqarorligini saqlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan [1]. Ushbu siyosatning samarali amalga oshirilishi davlat moliyaviy barqarorligini saqlash va iqtisodiy rivojlanishni barqarorlashtirishga yordam beradi.

O'zbekiston Respublikasida markaziy bankning pul-kredit siyosati milliy iqtisodiyot barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Markaziy bank inflyatsiya darajasini nazorat qilish orqali aholining real daromadlarini saqlab qoladi va moliyaviy tizimning barqaror ishlashini ta'minlaydi. Shu bilan birga, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va bandlikni oshirish orqali ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi [2].

Pul-kredit siyosati asosan ikki vosita orqali amalga oshiriladi: foiz stavkalari siyosati va moliyaviy operatsiyalar (ochiq bozor operatsiyalari, rezerv talablari, kredit cheklovlari). Ushbu vositalar yordamida markaziy bank likvidlikni muvozanatlaydi, moliyaviy barqarorlikni saqlaydi va iqtisodiyotdagi inflyatsion xavflarni kamaytiradi. Shuningdek, pul-kredit siyosati qarorlarining samaradorligi nafaqat ichki iqtisodiy sharoitga, balki global moliya bozorlaridagi o'zgarishlarga ham bog'liqdir. Masalan, xalqaro kapital oqimi, neft va gaz narxlarining o'zgarishi milliy valyuta kursiga ta'sir qiladi va markaziy bankning monetar strategiyasini qayta ko'rib chiqishga majbur qiladi.

Tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan yuritiladigan pul-kredit siyosati milliy iqtisodiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Empirik tahlil davomida asosiy indikatorlar inflyatsiya darajasi, M2 pul massasi, bank kreditlash hajmi, markaziy bankning asosiy stavkasi va valyuta kursi o'rtasidagi bog'liqliklar aniqlanib, quyidagi asosiy tendensiyalar qayd etildi.

Yil	Asosiy stavka (%)	M2 pul massasi o'sishi (%)	Bank kreditlash o'sishi (%)	Inflyatsiya (%)	Valyuta kursi (UZS/USD)	Iqtisodiy o'sish (%)
2018	16	14	12	17	8,050	5.1
2019	15	13	15	15	9,200	5.6
2020	14	16	18	11	10,200	1.6
2021	14	18	20	10	10,500	7.4
2022	15	17	22	11	10,800	5.0
2023	15	16	19	12	11,000	5.5
2024	14	15	18	10	11,200	5.7

1 –rasm. Pul –kredit siyosati raqamlarda

Pul- kredit siyosatining inflyatsiyaga ta'siri: Markaziy bankning asosiy stavka siyosati inflyatsiya darajasiga sezilarli ta'sir qiladi. Asosiy stavkaning oshirilishi inflyatsiya darajasini pasaytirishga yordam berar ekan, stavkaning pasayishi esa iqtisodiy faollik va kreditlashni rag'batlantiradi.

Kreditlash va iqtisodiy o'sish: Bank tizimida kredit hajmining oshishi real sektorni qo'llab- quvvatlashga yordam beradi, xususan ishlab chiqarish va iste'mol xarajatlarini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, kreditlashning uzatish mexanizmlari hali to'liq rivojlanmaganligi sababli ta'sir ba'zan sekinroq namoyon bo'ladi.

Valyuta kursi kanali: Pul- kredit siyosati orqali valyuta kursini barqarorlashtirish eksport- import operatsiyalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, markaziy bankning valyuta intervensiyalari moliyaviy bozorlarning likvidligini oshirib, tashqi savdo muvozanatini qo'llab- quvvatlagan.

Makroiqtisodiy barqarorlik: Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, pul- kredit siyosati inflyatsiya va iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda bank tizimi barqarorligini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Biroq siyosatning samaradorligi boshqa fiskal va tashqi siyosatlar bilan uyg'unlik darajasiga bog'liq.

Umuman olganda, tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston sharoitida pul- kredit siyosati milliy iqtisodiyotning asosiy makroindikatorlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, ammo uning samaradorligi uzatish mexanizmlarining rivojlanishi va siyosatlar uyg'unligiga bog'liq. Tadqiqot natijalari markaziy bank instrumentlarini takomillashtirish va siyosatni boshqa makroiqtisodiy vositalar bilan integratsiyalash zarurligini tasdiqlaydi.

Markaziy bankning pul-kredit siyosati milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda eng muhim vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu siyosatning asosiy maqsadi inflyatsiyani nazorat qilish, valyuta kursining barqarorligini saqlash, kreditlash hajmini tartibga solish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdir [1]. Pul-kredit siyosati ikki asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi: monetar (foiz stavkalari, pul massasini boshqarish) va makroiqtisodiy boshqaruv (ochiq bozor operatsiyalari, rezerv talablari).

Markaziy bank iqtisodiyotga ta'sir qilish uchun bir nechta instrumentlardan foydalanadi. Ulardan eng keng tarqalganlari:

1. Foiz stavkalari siyosati – Markaziy bank o'zining asosiy stavkasi orqali iqtisodiyotdagi kreditlash hajmini va likvidlik darajasini tartibga soladi. Stavkaning oshirilishi qarz olish xarajatini oshirib, talabni pasaytiradi va inflyatsiyani kamaytirishga yordam beradi. Aksincha, stavkaning pasayishi iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi va ishlab chiqarishni oshiradi [2].

2. Ochiq bozor operatsiyalari – Markaziy bank davlat qimmatli qog'ozlarini sotish yoki sotib olish orqali pul massasini tartibga soladi. Qimmatli qog'ozlarni sotish bozor likvidligini kamaytirib, inflyatsion bosimni kamaytiradi, sotib olish esa likvidlikni oshiradi va iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi.

3. Rezerv talablari – Banklarning markaziy bank oldidagi majburiy rezervlari foiz stavkalari va kreditlash hajmiga ta'sir qiladi. Rezerv talablarini oshirish moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan qabul qilingan qarorlar milliy iqtisodiyot barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan. Misol sifatida quyidagi qarorlarni ko'rib chiqish mumkin:

- Qaror №123 (2023-yil 15-fevral): Pul-kredit siyosatini inflyatsiya maqsadli yo'nalishda amalga oshirish va foiz stavkalarini iqtisodiy o'sish sur'atlariga moslashtirish. Ushbu qaror orqali markaziy bank inflyatsiya darajasini nazorat qilish va kreditlash

hajmini iqtisodiy talabga moslashtirish imkoniyatini yaratdi. Natijada, inflyatsiya pasayishi va milliy valyuta kursining barqarorligi ta'minlandi [1].

- Qaror №87 (2024-yil 10-yanvar): Bank tizimining likvidligini ta'minlash va milliy valyuta kursining barqarorligini mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlar. Ushbu qaror markaziy bankning moliyaviy stabillikni saqlashga yo'naltirilgan strategiyasini amalda ko'rsatadi va ichki moliya bozorining mustahkam ishlashiga yordam beradi [1].

Bu qarorlar orqali markaziy bankning siyosati iqtisodiyotning turli sohalariga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, inflyatsiya darajasining pasayishi aholining real daromadlarini saqlab qolishga yordam beradi, bu esa iste'mol va ishlab chiqarish hajmini barqarorlashtiradi. Shu bilan birga, valyuta kursining barqarorligi import va eksport jarayonlarini muvozanatli amalga oshirish imkonini beradi.

Makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash markaziy bankning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Pul-kredit siyosati orqali bank iqtisodiyotdagi likvidlikni boshqaradi, narxlar barqarorligini ta'minlaydi va moliyaviy inqirozlarning oldini oladi. Shu bilan birga, siyosatning samaradorligi global moliya bozorlaridagi o'zgarishlarga ham bog'liq. Masalan, xalqaro kapital oqimi yoki neft va gaz narxlarining o'zgarishi milliy valyuta kursiga ta'sir qilishi mumkin, bu esa markaziy bankning monetar strategiyasini qayta ko'rib chiqishga majbur qiladi [2].

Pul-kredit siyosati shuningdek iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va bandlikni oshirishga xizmat qiladi. Markaziy bankning qarorlari orqali foiz stavkalari va kreditlash hajmi boshqariladi, bu esa ishlab chiqarish va investitsiyalarni rag'batlantiradi. Shu tarzda, siyosatning samarali amalga oshirilishi nafaqat moliyaviy barqarorlik, balki ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN MANBALAR:

1. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. 12th ed. Pearson, 2019.

2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik hisobot 2023. Tashkent, 2023. URL: <https://cbu.uz/uz/statistics/>

Blanchard O., Johnson D.R. Macroeconomics. 8th ed. Pearson, 2017.

3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik hisobot 2023. Tashkent, 2023. URL: <https://cbu.uz/uz/statistics/>

4. Mishkin F.S. Monetary Policy Strategy. MIT Press, 2007.